

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ

Збірник наукових праць

Випуск 34 (2)

Київ
Видавничий дім Дмитра Бураго
2019

УДК 82. 088 (082)
ББК 83 Я5

Рекомендовано до друку вченою радою Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара згідно з планом видань на 2019 р.

Л 64 **Література в контексті культури** : Зб. наук. праць. Вип. 34 (2). / ред. кол.:
В. А. Гусєв (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. – 200 с.

У збірнику висвітлюється література з точки зору поетики, семіотики, її функціонування в сучасних контекстах культури. Світовий літературний процес розглядається у зв'язку з філософським, соціальним та ін. дискурсами, проблемами гендерної та релігійної ідентичності, в полі інтернет-комунікації та масової культури.

Для літературознавців, викладачів вищих, середніх спеціальних навчальних закладів та шкіл, аспірантів та студентів-філологів.

The journal deals with the literature in terms of poetics, semiotics, its function in the modern context of culture. The world literary process is discussed in relation to the philosophical, social and other discourses, the issues of gender and religious identity, in the field of internet communication and mass culture.

For literary scholars, tutors of higher institutions, teacher of colleges and secondary schools and students-philologists.

Редакційна колегія:

д. філол. н., проф. **В.А. Гусєв** (відп. ред.);
д. філол. н., проф. **О.О. Гусєва**;
д. філол. н., проф. **Н.І. Заверталюк**;
д. філол. н., проф. **О.Л. Калашникова**;
д. філол. н., проф. **В.Д. Нарівська**;
д. філол. н., доц. **О.І. Романова** (відп. секретар);
д. філол. н., проф. **Т.Є. Автухович** (Білорусь); д.
філол. н., проф. **А. Варда** (Польща);
д. філол. н., проф. **Т. Сухарський** (Польща).

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф. **О. С. Киченко**
д-р філол. наук, проф. **В. Б. Мусій**

Збірник наукових праць «Література в контексті культури» згідно з рішенням ВАК України включено до нового переліку наукових фахових видань України (з постанови президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. 1-05/3) // Бюлетень вищої атестаційної комісії України. – К., 2010. – № 5.

Bib-ID: 86887

Сайт журналу: <http://mirlit.dp.ua>

Журнал зареєстровано в Міжнародному центрі ISSN:

ISSN 2312-3079 (print)

ISSN 2313-609X (online)

Збірник зареєстровано у міжнародних наукометричних базах даних:

vsnauki.ru

CiteFactor

BASE

Open Academic Journals Index

♥ Дніпровський національний
університет ім. Олеся Гончара, 2019

♥ Автори статей, 2019

А. В. ГОМЕНЮК

СМІХОВЕ ОЧУДНЕННЯ РИТОРИЧНОГО СЛОВА В РОМАНІСТИЦІ РЕНЕСАНСНОЇ АНГЛІЇ

У статті досліджено жанротворний ресурс архітексту риторики, задіяний для розкриття сміху як начала культури в руслі становлення англо-ренесансного роману і визначальний для сполучення шляхів оновлення романного жанру, означених жанровими новаціями, здійсненими на злеті Відродження в Англії, із магістраллю пізньотрадиціоналістського переосмислення романічної традиції, прокладеною континентально-європейськими творчими експериментами доби Ренесансу. У ході розгляду генеалогії жанрової діалогічності комунікативно-діалогічну настанову ритора осмислено як джерело такого перетворення риторичного слова, яке забезпечує нарощення арсеналу вираження комічного поза межами традиції карнавалу. Доведено, що варіативність поетикальних форм маніфестації комічного, використаних романістами-єлизаветинцями, обумовлюється єдністю їх естетичних настанов на очуднення дискурсивно-риторичного інструментарію, націлене на виявлення його потенціалу діалогізації мов і світоглядів в авторському висловлюванні.

Ключові слова: жанр, роман, риторика, поетика, стиль, стихія сміху.

В статье исследован жанрообразующий ресурс архитектста риторики, задействованный для раскрытия смеха как начала культуры в русле становления англо-ренессансного романа и определяющий для соотношения путей обновления романного жанра, обозначенных жанровыми новациями, осуществленными на взлете Возрождения в Англии, с магистралью познетрадиционалистского переосмысления романической традиции, проложенной континентально-европейскими творческими экспериментами эпохи Ренессанса. В ходе рассмотрения генеалогии жанровой диалогичности коммуникативно-диалогическая установка ритора осмыслена как источник такого преобразования риторического слова, которое обеспечивает наращивание арсенала выражения комического за пределами традиции карнавала. Доказано, что вариативность поэтологических форм манифестации комического, использованных романистами-елизаветинцами обуславливается единством их эстетических установок на остранение дискурсивно-риторического инструментария, нацеленное на выявление его потенциала диалогизации языков и сознаний в авторском высказывании.

Ключевые слова: жанр, роман, риторика, поэтика, стиль, стихия смеха.

The article investigates the genre-forming resource cumulated by the rhetoric architext and used to expose the laughter as a source of the culture in the course of rising the English Renaissance Novel and decisive for the correlation of the ways of modernizing the genre denoted by the genre-forming innovations made in the era of Elizabeth I in England with the mainstream of the late-traditionalist revision indicated by the artistic experiments performed in the Continental Europe on the transition from traditionalism to historicism. Revealing the genealogy of the genre dialogism the study defines the rhetorician's communicative-dialogic intention as a source of rhetoric word transformation providing the growing manifestation of the comic arsenal beyond the tradition of carnival. The investigation proves the prediction of the variety of Elizabethans' laughter poetic manifestations with the unity of their aesthetic intentions on the estrangement of the rhetorical-discursive tools in the course of revealing its potential of dialogization of languages and world-views in the authors' utterances.

Key words: genre, romance, novel, rhetoric, poetics, style, loughter source.

При оновленні диспозиції вивчення роману, яке обумовлюється усвідомленням потреби встановлення співвіднесеності романної діалогічності з «перехідністю» жанру, в епіцентрі проблемного поля історико-теоретичної й історико-літературної рефлексії його формування залишається його ренесансний етап [1; 6; 7], вже до певної міри прояснений у розгалуженості векторів жанрового самооновлення, прокладених у континентальній Європі і на Британському архіпелазі, але все ще не визначений у сполученні виявлених ліній романотворення.

Збереження такого осередку літературознавчої думки, націленої на визначення історичної логіки становлення роману, забезпечується змінами її інтердискурсивного середовища, що відбуваються у філософсько-гуманітарному просторі сучасності. По-перше, це – доведення укоріненості діалогіки на традиціоналістському ґрунті особистісного самоусвідомлення, які були здійснені постнекласичною філософською рефлексією в ході охоплення граничного досвіду комунікації (Е. Левінас, В. Біблер) і розкрились у їх міждисциплінарній значущості при осмисленні шляхів діалогізації світосприйняття, прокладених ренесансно-гуманістичною культурою (Л. М. Баткін, О. В. Родний). По-друге, - звернення сучасної гуманітаристики до комунікативного арсеналу традиційної риторики, нововідкритого при осмисленні її як тропологічної естетики (О. Ф. Лосєв), прийнятої Відродженням в її інструментарії комунікативно-діалогічної взаємодії. По-третє, - зосередження наукових розвідок сьогодення, покликаних пояснити способи долучення риторичних витоків романного жанру до формування його діалогічності, на тих трансформаціях «готового слова» (О. М. Веселовський) традиціоналізму, що розпочалися при перетворенні романічної поетики в добу Ренесансу і проявились у їх культуротворчій ролі при бароковому розкритті жанрової універсальності (О. В. Михайлов).

Актуальним завданням на шляху встановлення траєкторії ренесансного переходу від “першої” до “другої” (П.О. Грінцер) епохи роману є і з'ясування шляхів очуднення риторичного слова при вираженні комічного в романістиці “століття Шекспіра”, заснованій у жанротворчих новаціях Джона Лілі (John Lyly, 1554 – 1606), Філіпа Сідні (Philip Sidney, 1554 – 1586), Роберта Гріна (Robert Greene, 1560 - 1592), Томаса Лоджа (Thomas Lodge, 1558 - 1625), Томаса Неша (Thomas Nashe, 1567 – 1601) та Томаса Делоні (Thomas Deloney, 1543? – 1600?).

Долучивши в добу Єлизавети I (1558 — 1603) літературу Англії, позбавлену власної романічної традиції, до її загальноєвропейського пізньютрадиціоналістського переосмислення, ці творчі експерименти втілилися в національно-історичну модифікацію “універсального і парадоксального” (О. В. Михайлов) жанру, яка все ще сприймається як чи не найбільш дискусійний прояв його “перехідності” завдяки інерції впливу амбівалентного жанрового статусу, що ствердився в понадсторічній боротьбі ідей “старту” (Ж. Жюссеран) та “фальстарту” (Дж. Найт) англійського роману в епоху Відродження [13; 14] через розгляд формування його історично першого різновиду крізь призму сталих романних структур.

Означена неусталеність позиції англо-ренесансної модифікації жанру в часопросторі його генезису була подолана на межі ХХ — ХХІ ст. у дослідженнях науковців школи літературознавців-”зарубіжників” Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара на чолі із Л. Я. Потьомкіною. Переорієнтувавшись із жорстких дедуктивних схем становлення роману, методологічно вивірених його “довготривалими” періодами, на індуктивну історико-поетологічну методологію, налаштовану на динаміку історико-літературних зрушень, вони наблизилися до розуміння історичної логіки започаткування роману в Англії саме на злеті Ренесансу. Завдяки обраній методологічній спрямованості осмислення процесу заснування романного жанру в англійській літературі відмежування від романічної поетики, здійснене фундаторами його елизаветинського різновиду, було пов'язане із переглядом традиційно-романного співвіднесення жанрового, стильового й авторського начал літературної творчості, який розгорнувся в індивідуально-авторську довільну комбінацію усталених форм художньо-словесного творення, що ознаменувала оновлення його естетичних критеріїв, запроваджених традиціоналістським романом. У ході розгляду низки авторських варіантів романістики ренесансної Англії (Т. І. Власова [5], Л. Р. Никифорова [8], О. М. Склярєва [11], Н. М. Торкут[12]), окреслення ескізу її внутрішньожанрової типології (Л. П. Привалова [10]) та встановлення конфігурації взаємодії на її теренах маньєризму і бароко (Л. Я. Потьомкіна [9]) така діалогізація “готового слова” традиціоналізму означилась у ствердженому нею ренесансно-маньєристичному пріоритеті індивідуально-авторського стилю. При реконструкції формування роману шекспірівської доби (Н. І. Власенко [2; 3; 4]) індикатор авторства, який охопив його жанровий і стильовий виміри у «мистецтві манери», розкрився як фактор жанротворення, що забезпечив розгортання його модальної домінанти, заданої архітекстом риторики, в діалогічну співвіднесеність модальних і тематичних жанрових параметрів, основоположну для романного жанру.

Зв'язок діалогічності роману із його риторичними джерелами, встановлений у цьому полі огляду англо-ренесансної романістики, був означений у ньому й у способах проявлення, які задаються комічним модусом літератури, що постав невід'ємним складником художньої реальності, в більшій мірі співвіднесений із ренесансно-гуманістичною настановою на возз'єднання ідеалу і дійсності, ніж із карнавальним “очудненням” її “традиційно-серйозного” сприйняття, але залишився нерозкритим у формах його вираження, а відтак — і в його жанрово-генетичній функціональності, потребуючи подальшого поглибленого вивчення. Визначення, в його руслі, особливостей долучення сміхової стихії до поетологічного оформлення англійського роману Відродження дозволить не лише конкретизувати конфігурацію сходження в ньому двох сфер естетичного саморозкриття діалогізму — трансісторичного формування романного жанру та становлення художньої свідомості Ренесансу, але й уточнити траєкторію жанрового руху від традиціоналізму до історизму.

Оформлення пізньотрадиціоналістської літератури як “усвідомленої поетико-риторичної єдності” (С. С. Аверинцев) ознаменувалось оновленням тієї співвіднесеності стильового, жанрового та авторського начал літературної творчості, що встановилася в епоху Античності і залишалася визначальною для історико-літературного процесу і впродовж доби середньовіччя, і в ранньоренесансний період. Зміна поетологічної домінанти зі стилю на жанр, яка відбулась у культурному просторі високого Відродження, супроводжувалась радикальним переосмисленням принципів жанробудови, стверджених поетичним і риторичним архітекстами традиціоналізму і “відповідальних” за розуміння, в його часових межах, форми художнього висловлювання, відповідної смислу “готового слова”, як першооснови авторства.

Ренесансна рецепція “теорії трьох стилів”, сформованої античною риторику і покладеної в основу середньовічного риторико-поетологічного синтезу, призвела до заперечення ієрархічного співвіднесення “високої”, “середньої” та “низової” стильових модифікацій, що ініціювалось, з одного боку, узагальненням об'єкта літературно-творчого зображення до реальності, взятої в її відношенні до ідеалу, а з іншого боку, - універсалізацією суб'єктної настанови, формотворної для мистецтва слова, до досягнення довершеності самого митецького вираження. Заклавши естетичне підґрунтя для переростання — на ренесансно-гуманістичних теренах творчого самоствердження особистості — наслідування взірця у змагання з ним, зрушення традиціоналістської ієрархії стилів, теоретично обґрунтоване в нормативних поетиках першої половини XVI ст. (від М.–Дж. Віді до Дж. Фракасторо), інспірувало не лише перехід літературної практики Ренесансу і її рефлексії, здійснюваної в руслі цього культуротворчого руху, від гораціанської моделі художньо-словесної творчості до її аристотелівської матриці, що обумовив започаткування класицизму в культурі Відродження (Ф. Робортелло, Л. Кастельветро, А. Мінтурно, Ю.-Ц. Скалігер), а і діалогічне сприйняття категорії поетичного мімесису (Ф. Сідні), яке виявилось основоположним для маньєризму з його орієнтацією на неоплатонізм.

Наснажене антропоцентричною ренесансною діалогікою, пізньотрадиціоналістське нововідкриття жанру як способу організації художньої дійсності, не вичерпаного визначенням тематики, спонукало до авторської самореалізації шляхом сполучення різних жанрових топосів та стильових різновидів. Основною сферою таких творчих експериментів стало дискурсивне поле генезису роману, утворене в епоху Ренесансу, а ключовим моментом цього етапу становлення “універсального і парадоксального жанру” (О. В. Михайлов) — осмислення комічного модусу літератури не як чинника виокремленої царини відтворення розмежованості ідеального та реального, що панує в житті, а як невід'ємного складника романного світу, де досягається їх єдність.

Означившись на континентально-європейській магістралі перетворення романічної традиції, знаменного для доби Відродження (Л. Пульчі, М. Боярдо, Л. Аріосто, М. Сервантес) і набувши первинного узагальнення в перших досвідах теоретизування щодо роману (Дж. Чинціо, Дж. – Б. Пінья), таке бачення літературотворчої форми проявлення сміхового джерела світогляду стало висхідним і для романних новацій ренесансної Англії.

Зокрема це розуміння виявилось в тих з-поміж них, які втілились в романах Дж. Лілі, Ф. Сідні, Р. Гріна, Т. Лоджа і Т. Неша, де комічність вчинків героїв і спровокованих ними сюжетних ситуацій постала маньєристично забарвленою, виразивши антиномічність людської природи.

Осмислення особливостей залучення комічного модусу літератури у поле генезису елизаветинської романістики передбачало, насамперед, з'ясування способів співвіднесення сміхової стихії з іншими літературними модальностями у тих зразках історично першого варіанта роману Англії, в яких відбувається комічне перетворення жанротворних топосів і мотивів, усталених у романічній традиції, - "Аркадіях" Ф. Сідні, де травестія знижує ситуацію освідчення ідеального лицаря у коханні до прекрасної дами, а пробудження "низової" наративної стихії проблематизує ідеал пасторального усамітнення; "Розалінді, або Золотому спадку Євфуса" Т. Лоджа, де відбувається комічно-сміхове осторонення "благодатного місця"; "Злощасному мандрівникові, або Історії Джека Уілтона" Т. Неша, де пародіювання лицарської авантюри означає множинність векторів особистісного становлення, сполучених історично конкретним — обумовленим кризовими умонастроями, проявленими на "зламі" Ренесансу, - усвідомленням дистанції між реальністю та ідеалом; "Гроші мудрості, купленому за мільйон каяття" Р. Гріна, де об'єктом сатирико-дидактичного переосмислення стає сама модель саморозкриття героя, вироблена у ході перегляду традиційно-романної топіки, здійсненого на попередніх етапах формування англійського роману Відродження.

У сіднієвському творчому експерименті травестія означається у художній реальності "Аркадій" як форма зміни способу життя героїв, що не супроводжується їх самовідчуженням: перевдягнувшись у персонажів, позбавлених високого соціального статусу, і тим самим відмовившись, принаймні тимчасово, від героїчних діянь, якими підтверджується їх особистісна відповідність ідеалу, принци втрачають зовнішню самототожність, але внутрішньо залишаються самими собою і тому, відкриваючись власним обрацям, пробуджують у них взаємні почуття. Тож, ініціюючи виникнення маньєристичної опозиції "бути — здаватися" у пасторальній дійсності, реалізація мотиву перевдягання у руслі розвитку любовних сюжетних ліній роману Ф. Сідні стверджує можливість збереження хиткої гармонії внутрішнього і зовнішнього, духовного і тілесного, новоусвідомленої Ренесансом як етико-естетичний імператив людського існування.

Реалізація мотиву травестії в романі Т. Лоджа "Розалінда" забезпечується розбудовою сполучення – в межах художньої дійсності - «високої» ідилії з «низовою» пастушеською комедією у протиставлення – в її «рамках» - пасторального та антипасторального начал.

У цей спосіб стильова домінанта авторського самовизначення, висхідна для лоджівського експерименту у сфері романотворення, змінюється на жанровий критерій авторства, проявлений в індивідуалізовано-довільному сполученні різних принципів естетичного зіставлення реального з ідеальним.

Віддаленість «пасторального оазису» “Розалінди” від «благодатного місця» класичної пасторалі задається включенням в нього образів та мотивів, які, будучи генетично пов’язаними з пасторальною традицією, постають – у їх лоджівському трактуванні – своєрідними «знаками антипасторальності». До їх числа входять: образ Часу (представленого у трьох іпостасях – природно-циклічній, механістичній, психологічній), мотив «memento mori” (втілений у трьох «варіаціях» - «пигадування померлого пастуха», «полювання на царя природи» та «трагічне свідотство»), і мотив любовної гри – пасторальний «маскарад», у якому спотворюється (а не розкривається) справжня сутність любовного почуття.

Повернення від «ілюзії» до «реальності», котрим стверджується перевага антипасторального начала над пасторальним, забезпечується бароковим примиренням суперечностей, що розкриває «істинність кохання», долаючи антиномії людської природи, виявлені маньєризмом, і поновлюючи тим самим ренесансну гармонію різних першопочатків буття в людині.

Романний експеримент Т.Неша зорієнтовано на подолання опозиції «високої» і «низової» стильових ліній роману. Полемічно відштовхуючись від новацій інших романістів-елизаветинцев, обмежених сферою "високого" роману (різновиди жанру, розроблені Дж. Лілі, Ф.Сідні, Т.Лоджем, і ранні твори Р.Гріна), і від поетики пікарески, письменник створює зразок елизаветинської романістики, що наближається до крутійського роману XVI ст. лише лінією пригод, об’єднаних особистістю головного героя, а конструктивною роллю мотиву подорожі, пов’язаного з реалізацією принципу огляду характерів та ідеї становлення особистості, передувє роману Просвітництва. Така траєкторія руху від romance до novel прогнозує один із найважливіших напрямків розвитку універсальності романного жанру - риси, генетично притаманної йому, а контексті романної творчості Т.Неша актуалізованої за допомогою маньєристичного сполучення антиномічних за своєю поетикою модифікацій роману.

Нешівський спосіб пародіювання лицарської авантюри, що забезпечує саморозкриття героя, в якому він дистанціюється від топосів лицаря і пікаро; встановлюється співвіднесення історичної правди і вигадки, визначальне для створення художньої панорами Англії елизаветинської доби. Авторська жанрова новація ґрунтується на протиставленні принципу ідеалізації дійсності, основоположному для попередніх авторських варіантів елизаветинської романістики, орієнтованих на “високу” лінію жанру (Дж. Лілі, Ф. Сідні, Р. Грін, Т. Лодж), ідеї формування такої художньої реальності, де через долучення до романного діалогу різних мов-світоглядів і “правд про світ” “низової” наративної стихії означається множинність векторів особистісного становлення, сполучених історично конкретним — обумовленим кризовими умовами, проявленими на “зламі” Ренесансу, - усвідомленням дистанції між реальним та ідеальним.

Використання викривально-критичної форми вираження комічного у творі, що став завершенням романної новації Р. Гріна, обумовлюється дидактичною настановою митця, яка не вичерпується прагненням застерегти своїх сучасників, налаштованих на індивідуалістичне самоствердження, наснажене антропоцентризмом Відродження, щодо руйнівності вільних проявів людського розуму, відстороненого від традиційної — теоцентричної — моральності. Цей намір переростає в інтенцію нововиявлення, в ході зображення негативних прикладів особистісного самовизначення, його нездійсненності без граничного комунікативного досвіду, що, долучаючи людину до абсолютного критерію особистісності, відкритого безумовно-істинним Словом Божим, спрямовує саморозкриття особистості на його одвічний етичний орієнтир, який означає сотеріологічну перспективу, спонукаючи до подолання особистої недовершеності. Ренесансно-маньєристичному перегляду романічного мотиву “випробування”, започаткованому, на теренах становлення великої оповідної форми епохи Єлизавети I, лілієвським досвідом творчої рецепції біблійної топології особистісності і розгорнутому у ствердження спроможності людини, у зростанні її розуму, не лише осягнути буттєві антиномії, але і піднятися над ними в інтелектуальній і творчій діяльності, автор “Гроша мудрості, купленого за мільйон каяття” протиставляє барокове переосмислення жанротворного способу ініціації, підсумкове для ряду спроб творчого самовизначення митців-єлизаветинців як “блудних синів” ренесансної Англії [] і відзначене новоусвідомленням одвічної потреби людської особистості в духовному орієнтирі, відкритому Божественним Одкровенням і необхідному для подолання меж знання.

Таким чином, розходячись у спектрі задіяних поетикальних форм вираження комічного, шляхи долучення сміхової стихії до формування багатоскладної художньої дійсності елизаветинського роману, прокладені його фундаторами, визначаються єдністю орієнтації на естетичне перетворення риторичного слова, націлене на виявленні його ресурсу діалогізації мов і світоглядів в авторському висловлюванні.

Бібліографічні посилання

1. Андреев М. Л. Рыцарский роман в эпоху Возрождения/М. Л. Андреев —М.: Гносис, 1993. — 397 с.
2. Власенко Н.І. Особливості естетичного перетворення риторичних дискурсивних форм у жанровій поезії англійського роману Відродження//Н.І.Власенко//Наукові записки Харківського національного педагогічного ун-ту ім. Г. С. Сковороди — Сер. Літературознавство/[ред. колегія: Л. Г. Фрізман (відп. редактор), О. А. Андрущенко та ін.]. — Харків : ППВ «Нове слово», 2009. — Вип. 3 (59), ч. III. — с. 3 – 14.

3. Власенко Н.И. Формирование художественности «на границе» в английском романе Возрождения//Н.И. Власенко//Від бароко до постмодернізму: зб. наук. праць/[ред.колегія.: Т. М. Потніцева (відп. редактор) та ін.]. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2006. – Вип. X. – С. 3–11.
4. Власенко Н. І. Проблема генези англійського роману Відродження: дис. канд. філол. наук: 10.01.05 / Н. І. Власенко – Дніпропетровськ, 2015. – 242 с.
5. Власова Т.И. О своеобразии поэтики социального романа Т.Делони / Т.И.Власова// Проблемы становления и развития зарубежного романа от Возрождения к Просвещению. – Днепропетровск: изд-во ДГУ, 1986. – С. 15–20.
6. Мелетинский Е. М. Введение в историческую поэтику эпоса и романа / Е. М. Мелетинский — М.: Наука, 1986. – 320 с.
7. Михайлов А. В. Роман и стиль /А. В. Михайлов//Теория литературы: в 3 Т. — М.: ИМЛИ РАН, 2000 – Т. 3. – 2003. – С. 279 – 352.
8. Никифорова Л.Р. «Новая Аркадия» Ф.Сидни как предтеча барочного галантно– героического романа//Л.Р.Никифорова/Зарубежный роман в системе литературного направления. . – Днепропетровск: изд-во ДГУ, 1987. – С. 20–25.
9. Потьомкіна Л.Я. Про одну з тенденцій у вивченні англійського роману доби Відродження/Л.Я.Потьомкіна//Ренесансні Студії. – Запоріжжя, 1997. –Вип. 1.– С.4–7.
10. Привалова Л.П. Английский роман последней трети XVI века как художественная система (к постановке проблемы) / Л.П. Привалова // Системность литературного процесса. – Днепропетровск: изд-во ДГУ, 1987. – С. 107–110.
11. Складорова Е.М. Особенности художественной структуры романа Р.Грина «Грош мудрости, купленный за миллион раскаяния» (1592) / Е.М.Складорова // Проблемы становления и развития зарубежного романа. – Днепропетровск: изд-во ДГУ, 1986. – С. 36–40.
12. Торкут Н.Н. Особенности поэтики романов Т.Лоджа: дис. канд. філол. наук: 10.01.05 / Н.Н.Торкут – М., 1991. – 244 с.
13. Baker E. The History of the English Novel: In 10 vol / E. Baker. — L., Witherly, 1927. — Vol. 2. - 1942. – 478 p.
14. Jusserand J.J. The English Novel in the Time of Shakespeare / J.J.Jusserand – L.: T.Fisher Unwin, 1894. – 433p.

Надійшла до редколегії 3 жовтня 2019 р.